

lapozunk vissza a könyv alcíméhez: e mű kifejezetten a katonáról, mint emberről szól. E fejezet ebben az összefüggésben akár előkelőbb helyet is foglalhatott volna, előrébb is kerülhetett volna a szerkesztés folyamatában.

A *Hadifogság* és a *Hadifogságot megjárt emléktárgyak* újfent olyan fejezetcímek, amelyek minden tekintetben mindent kifejeznek, főként a fentiek fényében. A második fő rész *Csata- és hadszíntérkutató* fejezete nem véletlenül került – nem fontosságát tekintve – az utolsó helyre: ez már átvezet a tegnaptól a mába, a múltból a jelenbe. Így aztán az sem véletlen, hogy a harmadik fő rész éppen a kiállítás leírásával kezdődik: a tárlat egyik legfontosabb motívuma éppen a hadirégészeti leletek szisztematikusan, az egyes kiállítási blokkokhoz rendelt bemutatása volt.

A kötet a világháború valamennyi hadszínterére kitekintést nyújt, de a délnyugati (olasz) hadszínteret jobban kiemeli a többi közül, ami érthetővé, mivel a Kecskeméti Katona József Múzeum kiállításához a híressé-hírhedtté vált Doberdo-fennsík olaszok által leginkább ostromolt magaslata, a Monte San Michele alatt meghúzódó San Martino del Carso helyi múzeuma adta kölcsön a legtöbb műtárgyat, s bocsátott a kötet rendelkezésére korabeli olasz lapokat.

De kik is lesznek (vagy már jelenleg is kik azok), akik mindezeket olvashatják, vagyis kiknek ajánlható ez a kötet? Természetesen – s ez a jelző ritkán írható le egy recenzióban – mindenkinek. A történész és/vagy muzeológus szakember éppúgy talál benne érdekességet, sőt újdonságot, mint az „egyszerű érdeklődő”, akit többek között a könyv szépsége mellett talán éppen a szövegek olvashatósága ragad meg: egyszerre szakszerű, ismeretterjesztő és olvasmányos. Mindezekből pedig pontosan az vezethető le, hogy e kiadvány kifejezetten hasznosan forgatható az iskolákban, az oktatás folyamatában, hiszen a felső tagozatos és a középiskolás generáció számára érthetővé és átélhetővé teszi mindazt, amit a tankönyvek (tisztelet a kivételnek) csak elnagyolva említenek, amit a tanároknak nincs idejük elmondani a szűkre szabott órakeretben, s amit a szakkönyvek a fiatalabbak számára még élvezhetetlenül tudományosan írnak le. S ha ez megvalósul, akkor a fiatalok valóban megismerhetik a Nagy Háborút és felmenőik életét azokban a zivatáros években.

A *Hazatérnek* pedig éppen ennek megvalósulásához segít hozzá. Talán – együtt a kiállítással – egy új történelmi iskola körvonalazódásának lehetünk tanúi e kötetet forgatva.

Ravasz István

RAOUL PUPO (ED.)

LA VITTORIA SENZA PACE

Le occupazioni militari italiane alla fine della Grande Guerra

(Laterza, Róma–Bari, 2014. 288 o. ISBN 9788858111819)

Magyarország az első világháborút követően egyre szorosabb kapcsolatot ápolt Olaszországgal, ami részben a magyar revíziós célokra vezethető vissza, részben pedig az első világháború végén kialakult európai geopolitikai helyzetnek volt a következménye. Jórészt ismert, milyen szerepet játszott az olasz diplomácia a Párizs-környéki békeszerzések megkötésében, viszont az olasz nagyhatalmi ambíciók nemcsak a tárgyalásasztalnál mutatkoztak meg. A világháborút követően ugyanis az olasz csapatok jelentős területeket tartottak megszállás alatt. Az adriai- és az égei-tengeri konfliktusok egészen a második világháborúig éreztették hatásukat, az ausztriai olasz politika pedig befolyásolta az egész közép-európai államrendszer működését. A Raoul Pupo szerkesztette kötet az olasz megszálló erők tevékenységét és ezeknek az akcióknak a diplomáciai hátterét mutatja be 1918-tól 1920-ig.

A munka három részből áll: Andrea Di Michele, a bolzanói egyetem tartományi történelmi központjának kutatója *L'Italia in Austria: da Vienna a Trento (Olaszország Ausztriában: Bécsről Trentóig)* címmel a karintiai, a dél-tiroli, és az észak-tiroli területekről írt. Az ausztriai olasz katonai megszállás bemutatása különösen fontos, ugyanis hiába ismertek a béketárgyalások diplomáciai alkui, ha az ausztriai olasz katonai jelenlétről alig született eddig munka. Különösen a klagen-

furti népszavazás előkészítése körüli fegyveres összetűzések tanulságosak, hiszen ezek ugyanúgy a délszláv állam visszaszorítását célozták, ahogy a burgenlandi területen áthaladó szláv korridor megvalósítása elleni küzdelem is. A burgenlandi terület hovatartozásával kapcsolatban már komoly munkák születtek magyar részről, viszont egy magyar kutatónak érdemes áttekintenie a karintiai olasz tevékenységet is. A dél-tiroli terület kapcsán fontos megjegyezni, hogy a szerző a társadalomtörténeti vonalat is kellőképpen kidomborította, bemutatva így a trentói identitás kettősségét, a lakosság kitelepítése miatti problémákat, illetve azt is, hogy miként változott a helyiek viszonya a „felszabadító” olasz hatóságokkal. A megszálló katonai hatóságok, illetve a velük vetélkedő civil hivatalnokok látásmódja közötti különbség bemutatása fontos a Segré tábornok vezette bécsi misszió szerepének megértéséhez is, melynek számos magyar vonatkozása volt. Elég csak a Romanelli-féle misszióra gondolni. Egy külön téma az innsbrucki olasz megszállóerők kérdése, hiszen 1918. november 10-én csak egy hajszalon múlott, hogy a déli határok megerősítésére kirendelt bajor egységek harcba keveredjenek az ellenük vezényelt olasz 3. hadtesttel. Egy napra rá Németország is letette a fegyvert, viszont az epizód igazolta annak szükségességét, hogy az olasz erők megszállják Észak-Tirolt. (3–72 o.)

Raoul Pupo, a triezsti egyetem politika és társadalomtudományi tanszékének tanára *Attorno all'Adriatico: Venezia Giulia, Fiume e Dalmazia (Az adriai-tenger mentén: Venezia Giulia, Fiume és Dalmácia)* címmel az adriai-tenger északi és középső partvonalával foglalkozott. Fiume esete közismert, a többi tengerparti terület megszállásával kapcsolatban viszont igen csekély a Magyarországon elérhető szakirodalom mennyisége, miközben a fiumei kérdéssel szorosan összefügg a többi tengerparti város sorsa. A dalmát szigetvilág feletti olasz uralmat sohase sikerült teljessé tenni a rendelkezésre álló csekély erőkkel. Elég csak arra gondolni, hogy még 1918 decemberében is jugoszláv milicisták adták az ideiglenes dalmáciai olasz biztos kíséretét, mert ilyen célra nem tudtak biztosítani olasz katonát. Ehhez járult a hadifoglyok és az egyre-másra visszatelepülő kitelepített lakosok okozta problémák megoldása, az egészségügyi és élelmezési nehézségek hosszú sora, illetve a lerombolt városok újjáépítésének elkezdése. Habár ezekről a témákról születtek külön monográfiák is (pl. a hadifoglykérdésre lásd: Giovanna Procacci: *Soldati e prigionieri italiani nella Grande Guerra*. Roma, Riuniti, 1993.; Alessandro Tortato: *La prigionia di guerra in Italia. 1915–1919*. Milano, Mursia, 2004.), az adriai partvidék lakosságára nézve számos újdonság is található ebben a részfejezetben. Fontos az irredenta szövegek mögötti gazdasági elemzés is, hiszen Triestt valójában azért kellett az Olasz Királyságnak, hogy a Monarchia legfontosabb kikötőjének ezentúl ők fölőzzék le a hasznát; illetve a triezsti polgárság is azért volt a lehangosabb szószólója Fiume Olaszországhoz történő csatolásának, hogy a másik kikötő semmiképpen se jelenthessen konkurenciát, mint a közép-európai régió másik lehetséges tengeri kijárata. Nem volt könnyű a kikötők gazdasági integrálása se, de az olasz vállalkozók beszálltak a piac megszerzéséért folytatott versenybe, így a külföldi tőke kiváltása jórészt egy helyi olasz, és anyaországbeli elit közötti küzdelmet eredményezett. Az Olaszország általi „felszabadítást” annyira óhajtó elit viszont nem mindig találta meg a helyét az új politikai küzdőtéren. Érdekes életutak vették kezdetüket, melyek közül párat végigkövetett a szerző, így az olvasó betekintést nyer a katonai hírszerzés helyi szervezete és a különféle politikai tömörülések működésébe is. Innen pedig már csak egy logikai ugrás a fiumei események bemutatása, amelyeknek főleg a helyi és nem a nemzetközi diplomáciai vetületét dolgozta fel a könyvrészlet. Fontos, hogy a szerző ezt összeköti a dalmáciai kivonulás kérdésével és a fasiszta szervezkedés előretörésével. A szerző külön tárgyalta az olasz és szláv lakosság, az inkább Ausztria-párti, vagyis később horvát- és szlovén-párti klérus és az olasz hatóságok konfliktusát. Szó van még a szocialista szervezkedésről, illetve a belső rend megőrzése érdekében hozott intézkedésekről és az esetleges jugoszláv akciók esetén érvényes hadműveleti tervekről. Érdekes Pietro Badoglio helyettes vezérkari főnök 1920. januári terve, miszerint egy olasz–jugoszláv konfliktus esetén a rendelkezésre álló csekély erők kiegészítése végett számítani kell a magyar, román és bolgár közreműködésre, illetve ennek elősegítése végett mindent meg kell tenni a bolgár–román viszony javítása érdekében. A szerző a fejezetet végül az 1920-as rapallói szerződés által garantált ideiglenes megnyugvással zárta. (73–160. o.)

Giulia Caccamo, a triezsti egyetem politika- és társadalomtudományi tanszékének kutatója *Esserci a qualsiasi costo: Albania, Mediterraneo orientale e spedizioni minori (Ott lenni mindenen: Albánia, a Földközi-tenger keleti része és a kisebb missziók)* címmel a többi kevésbé ismert

expedícióról ad egy átfogó képet. (161–222. o.) Albánia esetében létfontosságú a Balkán-háborúkat követően létrejövő Albániával és Valona/Vlora kikötőjével foglalkozó és egyre-másra változó olasz külpolitikai koncepció ismertetése. Ezen diplomáciai vonalhoz társult 1914 végétől az egyre hangsúlyosabb olasz katonai jelenlét, mely hivatalosan csak az 1920. július 20-i tiranai szerződéssel ért véget. Az olasz katonai szereplés jellemzően korlátozott volt, viszont annál ambiciózusabb. Ismerete pedig feltétlenül szükséges a balkáni front felszámolása utáni események megértéséhez. Ráadásul a szerző végig a nemzetközi folyamatokba ágyazta az eseményeket, így kiváló áttekintést adott a történetekről. (161–178. o.) A kis-ázsiai olasz jelenlét még az albániaiánál is szövevényesebb volt, hiszen az olasz kormányok sok esetben az Antant ellenében, ráadásul egyfajta pótcselekvésnéként erőltették a katonai expedíciót. 1918. október 14-én már világos volt, hogy az Antant nem tekinti érvényesnek a Saint-Jean-de-Maurienne-i egyezményt, így Olaszország ki fog maradni az oszmán birodalom felosztásából. Az olasz ügyeskedés viszont 1919. március végén elérte, hogy humanitárius jelszavakkal, vagyis a belső rend fenntartása végett elkezdődhessen az antalyai keresztény negyed megszállása. Mindezt az Antant tudtán kívül, majd pedig a rosszállásuk mellett. Legalább az olasz–görög ellentét sikerült rendezni a Tittoni-Venizelos paktummal, viszont ez se maradt sokáig érvényben, ugyanis az olasz külpolitika – saját gyengesége tudatában – 1920 nyarán már egy török-párti és görög-ellenes külpolitikai irányvonalat követett. Az olasz erőket pedig folyamatosan kivonták a szárazföldről, hogy 1922 tavaszára már senki se maradjon. (179–194. o.) A Dodekanészosz egy másik történet, így azzal egy külön alfejezet foglalkozik: a szerző 1912-től 1920-ig követi végig a szigetcsoport feletti olasz uralom katonai és diplomáciai vonzatait. (195–203. o.) A kisebb missziók című alfejezet a szibériai olasz intervenciót és a kaukázusi missziót takarja (204–214. o.), majd röviden olvashatunk a Balkán-front bolgár szakaszán francia parancsnokság alatt szolgáló olasz egységekről, illetve a sziléziai népszavazás következtében Sziléziában állomásozó olasz csapatokról. (215–222. o.)

A három szerző munkáját egy zárszó fogja össze. Ebben érdekes gondolatokat találunk az új olasz területek etnikai kisebbségeinek asszimilálása kapcsán követett liberális és nacionalista modell képviselői közötti konfliktusokról, a szocialista szervezetek szerepéről az új területek integrálásában és a kinevezett katonai kormányzók szerepéről, illetve intézményi súlyáról az új olasz berendezkedés kiépítése kapcsán. A szerzők kitértek azokra az erőfeszítésekre, amelyekkel az északi, és észak-keleti területek katonai kormányzói próbálták megnyerni Olaszország számára az új szláv és német ajkú lakosokat, ezzel viszont ellentétes nézeteket vallott pl. Dalmácia katonai kormányzója és számos hivatalnok. Az integrálás kapcsán fontos kiemelni, hogy a liberális kormányok a változó külpolitikai koncepciók közepette messze nem törekedtek olyan drasztikus elolaszosításra, mint amit majd a fasiszmus valósított meg. Szintén fontos a humanitárius eszközök használata az ausztriai lakosság megnyerése érdekében, és a kis-ázsiai békefenntartó akciónak álcázott megszállás indoklásakor, illetve érdekes a korábbi adminisztráció hivatalnokaival szembeni olasz fellépés bemutatása. Az általános összegzést (222–242. o.) a bibliográfia (245–258. o.) és a térkép melléklet (259–268. o.) követi.

A könyv egy igen érdekes, és csak részben feldolgozott korszakot mutat be: az első világháború győztese közé sorolt Olaszország a saját nagyhatalmi státusza biztosítása érdekében olyan nemzetközi aktivitást tanúsított, amelyre valójában nem volt se ereje, se szüksége. A nagyhatalmi státuszhoz igazából nem sikerült felnöni, a korlátozott eredményeket hozó külpolitika csak tovább súlyosbította a belpolitikai nehézségeket, amelyek végül 1922 októberében a fasiszták hatalomra kerüléséhez vezettek. Ráadásul Olaszország számos olyan vállalkozásba is belevágott, amelyet csak stratégiai érdekekkel lehetett megindokolni (lásd pl. az albániai olasz szereplést), vagyis amelyeknél számítani lehetett Wilson elnök tiltakozására, így az amúgy is konfliktusos Antant-Olaszország viszony további romlására, és Olaszország külpolitikai elszigetelődésére. Ezek tehát jórészt olyan nagyhatalmi próbálkozások voltak, amelyek nem hoztak békét, csupán újabb konfliktusok magját hintették el. A könyv szerzőit eleve ez a koncepció vezette, amikor nekiálltak a kérdéses téma bemutatásának, vagyis egy olyan nagyhatalmi külpolitikai próbálkozással foglalkoztak, amely Olaszország első ilyen jellegű vállalkozásaként az amúgy se elegendő erők szétforgácsolásához vezetett. A negatív eredmények elfeledtetéséhez pedig hosszú évek munkájára volt szükség. Már amikor egyáltalán született ilyen jellegű kísérlet.

Juhász Balázs

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

A MAGYAR
HADTÖRTÉNETÍRÁS
TÖRTÉNETE
ÉS AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

